

adja MIHÁLYKO a példányok nagy részét, de azért tudott küldeni belőle példányt Kassa városának,⁵ sőt alkalmasint máshova is.

ZOVÁNYI JENŐ.

Az Erdélyi Magyar Hírvivő százötven esztendeje. Nem százötvenéves fennállását ünnepeljük legrégebb erdélyi újságunknak — ily hosszú multtal egyetlen élő magyar hírlap sem dicsekedhetik —, hanem százötvenéves sorsát vesszük szemügyre. Néhány megjelent számának jóval a lap megszűnése után kezdődő s még ma sem befejezett viszontagságait. Fanyar érzéseket kelt a régi könyv minden barátjában, ha ennek a maga korában komoly közönséggel bíró hírlapnak — melynek számai „nem tsak Pozsonyban, Budán, Pesten, Kassán és Nemes Magyar Országnak, úgy Erdélynek is majd minden részeiben számos olvasókat nyertenek, hanem Bétsbe és a Tábori Piatzokra is Magyar Hadi Seregeinkhez szép számmal kivitettek“ — minden darabját kínos gonddal kell egy-egy odaadó könyvtárosnak vagy búvárkodó tudósnak összekeresnie, értéktelen lom közül előkotornia. Ugyanezen a helyen¹ jelent meg nemrég egy felszólítás, melyből kitűnik, hogy az egykorú újságokban említik a *Hírvivőt*, de az ma nem található. Mintha erre válaszolna, teszi most közzé GYALUI FARKAS értékes tanulmányát (*Az „Erdélyi Magyar Hírvivő.“* 1790. Kolozsvár 1940.), mely rövidre fogva, de teljesen egybeállítja mindazt, amit hosszú évek során a „kis magyar haza“ legrégebb újságjáról megtudott. Erdély hírlapirodalmának erre az ünnepére a magunk részéről felajánljuk az Országos Széchényi Könyvtárban meglevő s eddig sehol sem ismertetett 13 Hírvivő-szám leírását. GYALUI FARKAS művének tanúsága szerint ez e pillanatban a leggazdagabb (!) meglevő gyűjteménye Erdély őshírlapjának (az Erdélyi Múzeum birtokában 12 szám van) s a 13 szám közül néhány eddig egészen ismeretlen volt, közöttük az 58., melyből pontosan megtudjuk, mikor költözött át az újság Nagyszebenből Kolozsvárra.

De foglaljuk össze előbb GYALUI FARKAS tanulmánya alapján az *Erdélyi Magyar Hírvivő* történetét. HOCHMEISTER MÁRTON nagyszebeni nyomdatulajdonos, ki már 1783-ban alapított egy német újságot — ez volt a *Siebenbürger Zeitung*, később *Kriegsbote* —, 1790-ben magyar nyelvű újság kiadására kért és kapott engedélyt. 1790. április 3-án jelent meg az *Erdélyi Magyar Hírvivő* első száma. FABIÁN DÁNIEL táblai levéltáros és CSEREI ELEK, a gubernium allevéltárosa voltak a szerkesztők. Az újság kis nyolcadrét alakban, pontosan

⁵ CZELDER Figyelője 1886. 225—6. l.

¹ MKSzemle 1939. 311—312. l. TR. Z.: Erdélyi Magyar Hír-Vivő.

16×11½ cm. nagyságban jelent meg 4 levélen, de legtöbbször két levélnyi *Toldalékkal*, áprilistól júliusig hetenként egyszer, azután hetenként kétszer. Mikor az erdélyi kormányzékot Nagyszebenből Kolozsvárra helyezték át, HOCHMEISTER Kolozsvárt is létesített nyomdát s a *Hírvivőt* is itt jelentette meg a december 16-i 58. számtól kezdve. Az első évfolyam 61 számból állott; de az évfolyam végén a kiadó új előfizetést hirdetett, így az újság folytatódott a következő évben is. Ennek bizonyítékául GYALUI még egy érdekes adatot közöl: 1791 januárjában azzal vádolták HOCHMEISTERT, hogy az *Erdélyi Magyar Hírvivő* 3. számában a „királyi feltételeket” magyarra mérészelte fordítani s így „közönségessé” tenni; azonkívül, hogy a fordítás hibás is volt. HOCHMEISTER ezzel kapcsolatos meghurcoltatása a GYALUI-feltárta adatok világában vonzó képet ad ennek a derék erdélyi szásznak nyelvünkért s kultúránkért végzett s áldozattól sem visszariadó működéséről. Egyben pedig valószínűvé teszi, hogy az *Erdélyi Magyar Hírvivő*ből legalább három szám 1791-ben is megjelent, sőt, ha elfogadjuk GYALUI érvelését, még egy negyedik szám is megjelenhetett, amelyben a kifogásolt közlemény helyreigazítását tette közzé a kiadó.

Bárhogyan álljon is a dolog, 1791-ből egyetlen szám sem maradt fenn. A gyéren előkerült példányok közül is több újra elveszett, úgy, hogy e pillanatban csak az Erdélyi Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár példányait tekinthetjük *bizonyosan* meglevőknek. Ennek ellenére, főleg GYALUI FARKAS érdeméből, az időközben elveszett példányoknak tartalmát is ismerjük s így legalább az 1790. évi folyam története tisztán áll előttünk. JAKAB ELEK (*Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig*, Budapest 1882. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből X. 9.) FERENCZY JÓZSEF (*A magyar hírlapirodalom története 1780-tól 1867-ig*. 59—61. l.) és GYALUI FARKAS (*Az első erdélyi magyar hírlap*. 1790. Kolozsvár 1890. — *Az első erdélyi magyar hírlap*. Vasárnapi Újság 1903. 542—544. l. — *Erdélyi Magyar Hírvivő*. *Az első erdélyi magyar hírlap*. Pásztortűz 1924. 27—28. l. — Legújabb tanulmányával a fentiekben bővebben foglalkoztunk s címét is idéztük) kutatásai, valamint az Országos Széchényi Könyvtárban lévő 58. szám a Kolozsvárra költözés dátumával —, ezek lennének az *Erdélyi Magyar Hírvivő* történetének forrásai. Ugyancsak a fenti munkák tartalmazzák a JAKAB ELEK értekezésétől kezdve felbukkant számok leírását. Az összes ismert számokat két csoportba oszthatjuk: a meglevők és az elveszettek, illetve lappangók csoportjába. Felbukkanásuk sorrendjében (a Gyalui Farkas-féle számok listáját alapul véve) a következő példányok váltak ismeretessé:

I. Az Erdélyi Múzeum Egylet példánya. Az 1—6. és 8—12. számokat² SZABÓ KÁROLY a krasznai CSEREY-könyvtár rothadó papír-szemetei közül szedte össze. JAKAB ELEK tanúsága szerint³ a 3., 4., 10., 11. és 12. számok *Toldaléka* is megvan. E példányhoz járul a 17. szám, melyet KELEMEN LAJOS talált meg KONCZ JÓZSEF néhai marosvásárhelyi tanár hagyatékában. GYALUI FARKAS ezt is megszerezte az Erdélyi Múzeum Egylet könyvtára számára, amely ilyenformán e pillanatban 12 számmal rendelkezik.

II. A Budapesti Református Kollégium Ráday-könyvtárában megvoltak a 48—56. és az 59—61. számok. Ezeket néhány évvel ezelőtt GYALUI már nem találta, de FERENCZY JÓZSEF feldolgozta könyvében.⁴

III. 1903-ban a torockószentgyörgyi unitárius lelkész 27 számot küldött a kolozsvári unitárius kollégiumnak. Ezeket a számokat — 7., 13., 14., továbbá 17—40. számok — GYALUI FARKAS még látta, de KANYARÓ FERENCZ könyvtáros halála után eltűntek. GYALUI ismertette őket a *Vasárnapi Újság* 1903. évfolyamában.

E három eddig ismert példányhoz járul most az Országos Széchényi Könyvtáré, melyet, ha úgy tetszik, a IV. számmal jelölhetünk. 13 számot tartalmaz, mégpedig a következőket: 10., 43—46., 48—49., 51., 53—54., 58—59. és 61. A példány kötetlen, a 10. sz. kivételével azonban össze van fűzve s régi bekötés nyomait viseli, tehát teljes példányból, vagy — ez valószínűbb — heterogén darabokat tartalmazó kolligátumból van kivéve. Az Országos Széchényi Könyvtár hírlap-tári növedéknaplójának 1911/239. tételszámú bejegyzése szerint 1911. márc. 6-án vásárolták BOLDIZSÁR ANDORTÓL 35 koronáért a *Kriegsbote* egy példányával együtt.⁵

A következőkben adjuk az egyes számok leírását; az eddig ismeretlen számok tartalmát részletesen is feltüntetjük.

Erdélyi Magyar Hír-Vivő.

10. szám. Nagy Szeben János havának 4-kén. Megvan az Erdélyi Múzeum Egylet könyvtárában is. GYALUI ismertette.

43. szám. Nagy Szeben Mind-Szent havának 11-kén. Eddig ismeretlen szám. Tartalma néhány hadi hír és Folytatása a' Magyar Országgi Rendek által a' Király ő felségéhez írott Levelének.

² GYALUI i. m.-ban nyilván sajtóhiba folytán 1—6. és 8—11. számokat említ.

³ i. m. 16. l. jegyz.

⁴ i. h. és Az első erdélyi magyar hírlapról. MKSzle 1883. 219—220. l.

⁵ A beszerzésről a MKSzemle is megemlékezett. 1911. 162. l.

44. szám. Nagy Szeben Mind-Szent havának 14-kén. Eddig ismeretlen szám. Tartalma: Folytatása a' Magyar Országí Rendek... Levelelének.

45. szám. Nagy Szeben Mind-Szent havának 18-kán. Eddig ismeretlen szám. Tartalma: Folytatása... (u. a.).

46. szám. Nagy Szeben Mind-Szent havának 21-kén. Eddig ismeretlen szám. Tartalma: Bé-fejezése a' Magyar Rendek írásának a' Királyi Felségéhez [!]. Ezenkívül néhány hadi hír.

48. szám. Nagy Szeben Mind-Szent havának 28-kán. Megvolt a Ráday-könyvtárban is.

49. szám. Nagy Szeben Szent András havának 2-kán. Megvolt u. o.

51. szám. Nagy Szeben Szent András havának 8-kán. Megvolt u. o.

53. szám. Nagy Szeben Szent András havának 15-kén. Megvolt u. o.

54. szám. Nagy Szeben Szent András havának 18-kán. Megvolt u. o.

58. szám. Kolo'svár Karátson Havának 16-dikán. Eddig ismeretlen; ez volt az első Kolo'zsvárt megjelent szám. Bizonyítják a következő sorok mindjárt a lapfej alatt: „Ezen innét botsátott első írásunkban el-nem múlatható kötelességünknek tartottuk lenni Érdemes Olvasóinktól buzgó indulattal ki-kérni az az iránt való botsánatot, hogy Hír-vivőnknek félbe szakadott fonalát elébb mint sem most öszve nem köthettük. Szebenből Kolo'svárra lett által költözés alkalmatosságával ugy meg tsoportoztak volt akadályaink, hogy Ujságunknak folytatását előbb el-kezdeni nem vólt tehetségünkben...“ (446—447. l.) Valóban, a dátumok összevetéséből az derül ki, hogy az 57. számnak (amely eddig még nem bukkant fel) november 29-én kellett megjelennie. Ha tehát az 58. szám december 16-án jelent meg, ez jó két heti késedelmet jelent, mialatt a lap — nyilván a költözködés miatt — szünetelt. Az imént említett sorokon kívül a szám tartalmazza II. LIPÓT koronázási esküjét s a koronázás alkalmából tett kinevezéseket; ezenfelül *Elegyes Hírek* vannak benne s egy dicsőítő vers II. LIPÓTRÓL. A többi számtól eltérően e számnak impresszuma is van az utolsó lap alján; így hangzik: „Ezek az Ujságok itt Kolo'sváron a' Convictusba lévő Hochmeister Márton, Ts. K. priv. Dic. Typographus Könyves Bóltjában ki adattatnak. (Egy Tóldalékkal.)“ — A *Tóldalék* azonban hiányzik; a többi szám *Tóldaléka* sincs meg. Említsük még meg, hogy az Országos Széchényi Könyvtár e számból másodpéldánnyal is rendelkezik.

59. szám. Kolo'svár Karátson Havának 20-dikán. Megvolt a Ráday-könyvtárban.

61. szám. Kolo'svár Karátson Havának 30-dikán. Megvolt u. o.

GYALUI FARKASnak nagy szeretettel és lankadatlan buzgalommal feltárt adatai mellé az Országos Széchényi Könyvtár példányát azzal a kívánsággal állítjuk oda, bár mielőbb előkerülnének vidéki könyvtárainkból az *Erdélyi Magyar Hírvivő* még eddig ismeretlen számai is. A végső következtetés pedig csak az lehet, hogy őshírlapjainknak — tehát a XIX. század határáig, talán a *Hazai Tudósítások* megindulásáig (1806) megjelenteknek — a lelőhelyeket is pontosan feltüntetendő teljes bibliográfiájára az irodalom-, könyv- és sajtótörténetnek egyaránt égető szüksége volna.

DEZSÉNYI BÉLA.

Két régi újság póre egy utánnyomás körül. Az újság olyan könyv, amelyben mindennap új fejezet nyílik. Egyedül a cím köti össze a napról-napra megjelenő számokat s biztosítja az újság egységét. Mert a tartalomnak is csak kis része eredeti; a tudósítások, sőt a hírek egy része is közös forrásból származik, úgyhogy sok esetben változtatás nélkül jelenhetik meg egy-egy cikk két újságban egyszerre. Néha egész hasábok, sőt egy-egy egész szám is megegyezik két különböző újság között és például a kisebb igényű újságolvasók részére készülő szórakoztató vagy irodalmi mellékleteket sokszor egy központban állítják elő s csak utólag nyomtatják rá annak az újságnak a címét, amelyhez az egyes számokat mellékelik.¹ Külföldön egyes vidéki hírlapok csak a helyi híreket nyomtatják rá a már készen kapott újságpéldány szabadon hagyott hasábjára. Az így előállott hírlapváltozatok hasonlítanak a könyvek címlapkiadásaihoz, csak az a különbség, hogy alkalmazásukra még sokkal nagyobb tér nyílik és a legkülönbözőbb formákat ölthetik. Mert a nyomtatás műszaki lehetőségeinek fokozott kihasználása egyik fontos ismertetőjegye az újságnak a könyvvel szemben.

Nem lesz érdektelen éppen ezért megismerkedni a *legrégibb* hazai hírlapváltozattal. Ez — legalább is eddigi ismereteink szerint — úgy jött létre, hogy a *Jelenkor* című újság 1848. évi országgyűlési tudósításainak egy részét egy másik lapból, a *Nemzeti Ujságból* vette át, mégpedig úgy, hogy az egyes beszédeket ugyanarról a szedésről nyomtatták mindkét újság részére. Mindkettőt ugyanabban a nyomdában, a Trattner és Károlyi-féleiben állították elő s az egy szedésről történő nyomtatás, úgy látszik, a szedők „találmánya“ volt, akik külföldi pél-

¹ V. ö. MKSzemle 1937. 323—331. l.